

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏԱԿԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

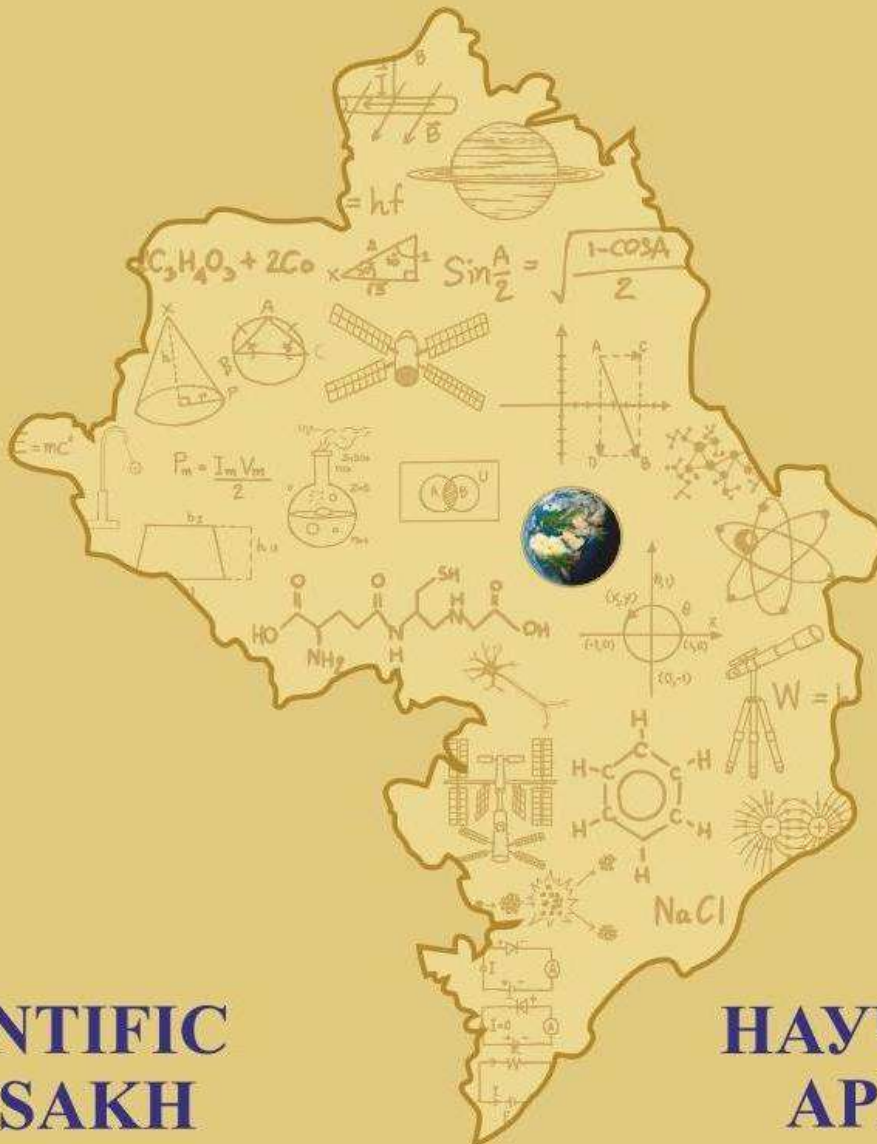
ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԴԱՆ

«ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ
ՊՂՆՁԱՄՄՈՒՆԻԲԳԵՆԱՅԻՆ
ԿՈՄԻՏԵ» ՓԲԸ

ԳԻՏԱԿԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻՎՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 1(2), 2019

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

ԱԵԳՄՄ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2019

Հրատարակության է երաշխավորվել Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Рекомендовано к публикации решением ученого совета Ереванского государственного университета

Recommended for Publication by the Yerevan State University Academic Council Decision

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեհմինա ՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Խաչիկ ԳԱԼՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՍԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արման ԵՂԻՎԱՆՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Մարել ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
Վալենտինա ԼԱՊԵՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
Օտտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆՆԻ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Յամբուրգ, Գերմանիա)
Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Սուշել ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վշոտ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Կարին ԼԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
Գարիկ ԲԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 1(2), 2019, Երևան, ԱԵԳՄՄ հրատ., 2019, 480 էջ:

Scientific Artsakh, № 1(2), 2019, Yerevan, UYSSA publ., 2019, 480 pages.

Научный Арцах, № 1(2), 2019, Ереван, Изд. ОМУСА, 2019, 480 страниц.

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2019թ. 1-ին համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Բելառուսի Հանրապետությունը, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Լեհաստանը, Շվեյցարիան և Ռուսաստանի Դաշնությունը ներկայացնող 50 անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

In the first issue of the «Scientific Artsakh» journal in 2019 the works on topical issues of social sciences by 50 well-known and young scientists representing Republic of Armenia, Republic of Artsakh, Republic of Belarus, the Islamic Republic of Iran, Poland, Switzerland and the Russian Federation are published.

В первом номере за 2019-ый год журнала «Научный Арцах» опубликованы работы по актуальным проблемам общественных наук, авторами которых являются 50 известные и молодые ученые, представляющие Республику Армения, Республику Арцах, Республику Беларусь, Исламскую Республику Иран, Польшу, Швейцарию и Российскую Федерацию.

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julietta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Moushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор

Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор

Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор

Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент

Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор

Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)

Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент

Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)

Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор

Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор

Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент

Мареk ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)

Гарик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор

Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор

Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор

Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)

Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)

Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор

Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор

Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент

Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор

Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор

Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Ռաֆիկ Ավետիսյան. Քաղաքական անջատողականության եուրոնեն ու բնույթը.....74

Rafik Avetisyan. The Essence and Nature of Political Separatism

Рафик Аветисян. Сущность и характер политического сепаратизма

Խաչիկ Գալստյան. Փոքր ժողովրդի մեծ երազանքը. Արցախյան շարժումը հայոց ինքնության գոյաբանության համատեքստում.....82

Khachik Galstyan. The Great Dream of Small Nation: The Artsakh Movement in the Context of Armenians Identification Ontology

Хачик Галстян. Большая мечта малой нации: Арцахское движение в контексте онтологии идентичности армянского народа

Ժաննա Հարությունյան. ԵՄ ազդեցությունը ֆրանս-աֆրիկյան քաղաքական ու տնտեսական հարաբերությունների վրա.....90

Zhanna Harutyunyan. EU Impact on France-African Political and Economic Relations

Жанна Арутюнян. Влияние ЕС на франко-африканские политические и экономические отношения

Սևակ Նիկողոսյան. Պաշտպանական-անվտանգային համակարգի կառավարումը Հայաստանի խորհրդարանական հանրապետության մոդելին անցնելու պայմաններում.....96

Sevak Nikoghosyan. The Defense-Security System Management under the Model of the Parliamentary Republic of Armenia

Севак Никогосян. Управление системой обороны и безопасности в условиях перехода Республики Армения на парламентскую модель правления

Մարութ Վարդազարյան, Երեմ Վարդազարյան. Դ.Թրամփի վարչակարգի հարավկովկասյան քաղաքականության նոր միտումները.....104

Marut Vardazaryan, Erem Vardazaryan. Donald Trump Administration's New Trends in South Caucasus Policy

Марут Вардазарян, Ерем Вардазарян. Новые тенденции в южнокавказской политике администрации Д. Трампа

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ECONOMICS, ЭКОНОМИКА

Արման Ասրյան. Բլոկչեյնի կիրառությունը բնակֆոնդի կառավարման համակարգի բարելավման համատեքստում.....117

Arman Asryan. Application of Blockchain in Improving the Housing Fund Management System

Арман Асрян. Применение блокчейн в совершенствовании системы управления жилищным фондом

Եվգենյա Նայրիյան. Հայաստանի Հանրապետության դրամավարկային և Արցախի Հանրապետության հարկաբյուջետային քաղաքականությունների համահարթեցման խնդիրները.....128

Yevgenya Nayriyan. Coordination Problems of the Republic of Armenia Monetary Policy and Fiscal Policy of the Republic of Artsakh

Евгения Айриян. Проблемы координации денежно-кредитной политики Республики Армения и фискальной политики Республики Арцах

Դ.ԹՐԱՄՓԻ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳԻ ՀԱՐԱՎԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ*

ՀՏԴ 327.8 (73:479)

ՄԱՐՈՒԹ ՎԱՐԴԱԶԱՐՅԱՆ

*ԵՊՀ միջապագային հարաբերությունների և դիվանագիտության
ամբիոնի դասախոս, պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
բ.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
marutvardazaryan@rambler.ru*

ԵՐԵՄ ՎԱՐԴԱԶԱՐՅԱՆ

*ԵՊՀ միջապագային հարաբերությունների և դիվանագիտության
ամբիոնի դասախոս, քաղաքական գիտությունների թեկնածու, ասիստենտ,
բ.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
e.vardazaryan@ysu.am*

Հոդվածում լուսաբանվում է վերջին շրջանում Հարավային Կովկասում ԱՄՆ-ի իրականացրած քաղաքականությունը, որը Վաշինգտոնը դիտարկում է որպես «Մեծ Մերձավոր Արևելքի» բաղկացուցիչ մաս: Մեծ Մերձավոր Արևելք հայեցակարգի էությունը տարածաշրջանում ժողովրդավարական բարենորոգումների ու տնտեսական ապատականացման իրագործման տեսլականն էր: Այդպիսով տեսականորեն հիմնավորվում էր նաև այդ տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի միջամտության անհրաժեշտությունն ու նպատակահարմարությունը: Հարավային Կովկասը ԱՄՆ-ի համար ունի կարևոր, սակայն ոչ կենսական շահեր, և այդ տեսանկյունից այն հիմնականում կարևորվում է Ռուսաստանի, Իրանի ու Թուրքիայի հետ հարաբերությունների համատեքստում: Իրանի դեմ պատժամիջոցների խստացման պայմաններում Դ.Թրամփի վարչակարգը կրկին կարևորեց իր դերակատարման մեծացումն այդ տարածաշրջանում: ԱՄՆ-ը հարավկովկասյան տարածաշրջանը չի դիտարկում որպես մեկ ամբողջություն և կարևորում է երկկողմանի հարաբերությունների վարգացումը:

ՀՀ-ի համար հիմնական վտանգը իրանական խնդրի լուծման համատեքստում հայկական կողմից պիջոմներ կորսելու Վաշինգտոնի փորձերն են: Նման մոտեցումը ոչ միայն չի կարող արդյունավետ լինել, այլև կխախտի Հարավային Կովկասում հավասարակշռությունն ու կայունությունը:

Բանալի բառեր՝ ԱՄՆ, Մեծ Մերձավոր Արևելք, Սպիտակ տուն, Հարավային գաղափարի միջանցք, Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան, Ռուսաստան, Իրան, Թուրքիա:

Վերջին շրջանում ԱՄՆ-ը կրկին փորձում է մեծացնել իր ներկայությունը Հարավային Կովկասում, որը Վաշինգտոնը դիտարկում է որպես «Մեծ Մերձավոր Արևելքի» (այսուհետև՝ ՄՄԱ) բաղկացուցիչ մաս: Իրաքում Ս.Հուսեյնի գահընկեց անելուց հետո Սպիտակ Տան հանրապետական վարչակարգը որոշեց մշակել մի հայեցակարգ, որի էությունը մերձավորարևելյան տարածաշրջանում ժողովրդավարական բարենորոգումների ու տնտեսական ազատականացման

* Հոդվածը ներկայացվել է 05.03.2019թ., գրախոսվել՝ 11.04.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 17.06.2019թ.:

իրագործման տեսլականն էր: Վաշինգտոնը մի կողմից՝ ցանկանում էր վերացնել ահաբեկչություն ծնող պատճառները, մյուս կողմից՝ տարածաշրջանի «անհնազանդ» երկրներում հաստատել ամերիկամետ վարչակարգեր: Այդպիսով տեսականորեն հիմնավորվում էր նաև այդ տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի միջամտության անհրաժեշտությունն ու նպատակահարմարությունը:

«Մեծ Մերձավոր Արևելքի» ժողովրդավարացման խնդիրը միջազգային հանրության առջև բարձրաձայնվեց 2003 թ. նոյեմբերին ժողովրդավարության Ազգային հիմնադրամում նախագահ Ջ. Բուշ կրտսերի ելույթում: Այդ հայեցակարգի մշակման հիմնական ոգեշնչողը ԱՄՆ-ի նախագահի Անվտանգության գծով խորհրդական Զ.Ռայսն էր, սակայն այդ փաստաթղթի մշակմանը ակտիվ մասնակցեցին նաև Ջ.Քիսինջերը, Յ.Դոպրետը, Դ. Ռամսֆելդը, Դ.Չեյնին, Պ.Վուլֆորդը, Մ.Գրոսմանը և ուրիշներ¹⁸⁰: Չ. Բժեգինսկին նշում է, որ «Մեծ Մերձավոր Արևելքի» առկայությունը հնարավորություն է տալիս ներագդելու նաև Եվրասիական Բալկանների վրա, որի մեջ ներառում են Հարավային Կովկասը, Կենտրոնական Ասիան, Աֆղանստանը, Թուրքիան և Պակիստանը»¹⁸¹:

Ամերիկյան այդ քաղաքականությունը միանշանակ չընկալվեց ինչպես Մերձավոր Արևելքում, այնպես էլ Եվրոպայի առաջատար երկրներում ու Ռուսաստանում: Ընդհանուր առմամբ, ՄՄԱ հայեցակարգի իրականացման փորձերն ավելի ապակայունացրին իրավիճակը տարածաշրջանում՝ այն դարձնելով առավել անկանխատեսելի ու պայթյունավտանգ: Բազմաթիվ երկրներում Վաշինգտոնի նմանատիպ գործողությունները գնահատվեցին նաև որպես «գունավոր» հեղափոխությունների քաղաքականության օրգանական շարունակություն: Բ.Քլինտոնի նախագահության սկզբնական շրջանում Վաշինգտոնը կարևորում էր ՌԴ-ի հետ համագործակցությունը և տարածաշրջանում վարում էր Իրանի Իսլամական Հանրապետության (այսուհետ ԻԻՀ) զսպման քաղաքականություն: Այդ մարտավարության ճարտարապետը Սթրոուսը Թուրոտն էր: Այդուհետև ԱՄՆ-ը որդեգրեց ադրբեջանական Էներգետիկ ծրագրերի իրականացման օգնությամբ Ռուսաստանի Դաշնությանը (այսուհետև՝ ՌԴ) Հարավային Կովկասից դուրս մղելու քաղաքականությունը: Տարածաշրջանում սերտ դաշինքի գնալով Թուրքիայի հետ՝ Ադրբեջանը դուրս եկավ առաջավոր դիրքեր, իսկ ԻԻՀ-ն կաշկանդված էր պատժամիջոցներով: Իրավիճակը հավասարակշռելու նպատակով Իրանն իր հերթին աջակցեց Հայաստանի Հանրապետությանը (այսուհետև՝ ՀՀ) և փորձեց զարգացնել հարաբերությունները Վրաստանի հետ: Դրությունը փոքր ինչ փոխվեց Բ.Օբամայի նախագահության շրջանում, երբ Թեհրանի հետ կնքվեց միջուկային համաձայնագիրը և մեղմացվեցին պատժամիջոցները: ԱՄՆ նախագահ Դ.Թրամփի կառավարումը համընկավ լիբերալ աշխարհակարգի ճգնաժամի հետագա խորացման հետ: Եթե սկզբնական շրջանում լիբերալ աշխարհակարգի ձևավորումը փոխկապակցված է եղել գլոբալ առաջընթացի հետ, ապա վերջին 20 տարվա ընթացքում ԱՄՆ-ում և ԵՄ երկրներում բնակչության կենսամակարդակի բարձրացում չի գրանցվել, ինչն էլ իր հերթին նվազեցրել է գլոբալացման կողմնակից լիբերալ քաղաքական ուժերի ազդեցությունը և գաղափարների գրավչությունը:

Իշխանությունը ստանձնելուց հետո Դ.Թրամփը Մերձավոր Արևելքում Օբամայի վարած քաղաքականությունը համարեց «աղետալի» և որոշեց ավելի կոշտ քաղաքականություն որդեգրել Իրանի նկատմամբ: Միաժամանակ քրդական հարցի

¹⁸⁰ Политика США по демократизации Ближнего Востока: от суецкого кризиса Арабской весны // <https://article.com/article/16786>.

¹⁸¹ Zbigniew Bzezinski, The Grand Chessboard: American Primacy and its Geo-strategic Imperatives-N:2006.

հետ կապված՝ սրվեցին նաև հարաբերությունները Թուրքիայի հետ: Այդպիսով ԱՄՆ-ը որոշեց կրկին շունչ հաղորդել ՄՄԱ նախագծին: Ամերիկյան Նոր վարչակարգը կարծում է, որ ԱՄՆ-ին ուղղված հիմնական սպառնալիքներն ու մարտահրավերները բխում են հենց այդ տարածաշրջանից: Այդ է պատճառը, որ, ի տարբերություն ԱՄՆ-ի նախորդ նախագահների, Դ.Թրամփին առաջին օտարերկրյա այցելությունը սկսեց ոչ թե սահմանակից Կանադայից կամ Մեքսիկայից, այլ Սաուդյան Արաբիայից: 2018թ. մայիսի 20-21-ը հյուրնկալվելով այդ երկրում՝ նա այնուհետև այցելեց Իսրայել: Եր-Ռիյադում Դ.Թրամփը ելույթ ունեցավ 40 երկրների ղեկավարների առջև (մասնակցում էր նաև Ի.Ալիևը) և կարևորեց հակաիրանական խմբավորման ստեղծումը: Միաժամանակ Սաուդյան Արաբիայի հետ կնքվեց 110մլրդ դոլարի գեթի մատակարարման, ինչպես նաև մոտակա 10 տարիների ընթացքում 350մլրդ դոլարի սպառազինություն տրամադրելու պայմանագրեր¹⁸²:

Այդ իրադարձությունները սկիզբ դրեցին ՄՄԱ-ի Նոր խանդավառությանը: Ամերիկյան Սենատում որոշում ընդունվեց Իսրայելում ԱՄՆ-ի դեսպանատունը տեղափոխել Երուսաղեմ, միաժամանակ Սիրիայի հարավում ամերիկյան ռազմական խորհրդականների մասնակցությամբ ակտիվացան ռազմական գործողությունները, արաբական մի շարք երկրներ Քաթարի հետ խզեցին դիվանագիտական հարաբերությունները: Այսպիսով՝ Սիրիայի, Յեմենի և Իրաքի կողքին ավելացավ նաև Քաթարը, որը «պատժվեց» Իրանի հետ համագործակցության պատճառով: ԱՄՆ-ը որոշեց մեծացնել ճշումը Իրանի վրա, քանի որ վերջինս խոչընդոտում էր ԱՄՆ-ի ազդեցության ամրապնդմանը Սիրիայում, Յեմենում, Իրաքում ու Լիբանանում, ինչպես նաև աջակցություն ցուցաբերում հակաիսրայելական ուժերին: Այդպիսով հերթական անգամ մեծացնելով իր ներգրավվածությունը Մերձավոր Արևելքում և, հատկապես, ակտիվացնելով տարածաշրջանային քաղաքականության իրանական վեկտորը՝ Վաշինգտոնում կրկին կարևորեցին Յարավային Կովկասը: Վաշինգտոնում արդեն պարզ ըմբռնում են, որ Յարավային Կովկասում ԱՄՆ-ը ունի կարևոր, սակայն ոչ կենսական շահեր և այդ տեսանկյունից այն ավելի շատ կարևորվում է ՌԴ-ի, Իրանի ու Թուրքիայի հետ հարաբերությունների համատեքստում: Ստեղծված իրավիճակում, երբ Թբիլիսիի, Բաքվի ու Երևանի արտաքին քաղաքականության վեկտորները տրամագծորեն հակառակ են, ԱՄՆ-ը այն չի կարող դիտարկել որպես մեկ ամբողջություն և մշակել միասնական հարավկովկասյան քաղաքականություն: Այդ պարագայում Վաշինգտոնը կարևորում է երկկողմանի հարաբերությունների զարգացումը:

Յարավկովկասյան հանրապետություններից ամենասերտ հարաբերություններ հաստատվել են Վրաստանի հետ, որը հայտարարել է ՆԱՏՕ-ին և ԵՄ-ին անդամագրվելու իր հաստատակամության մասին: 2018թ. մայիսից Վազիանիում գործում է ՆԱՏՕ-ի մարտական պատրաստվածության կենտրոնը: Պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել նաև այդ կենտրոնի ընդլայնման, ինչպես նաև Նույն վայրում խոշոր ռազմական օդանավակայանի կառուցման մասին, որն ունակ է ընդունելու ամենախոշոր ամերիկյան ռազմա-տրանսպորտային օդանավեր: Այն գտվում է ՌԴ սահմանից 80, իսկ ԻԻՀ սահմանից ընդամենը 300 կմ հեռավորության վրա: Այդ նպատակով Վրաստանին տրամադրվելու է մեկ միլիարդ դոլար¹⁸³: Այսպիսով՝ Վրաստանը հայտնվեց բաժանարար գծերի երկու կողմում: Յարավային Օսիայում տեղակայված է ռուսական ռազմակայանը (որն, ի դեպ, Թբիլիսին համարում է Վրաստանի անբաժանելի հատվածը), իսկ Վազիանիում՝ հյուսիսատլանտյան դաշինքի ռազմաբազան: Ամրապնդվելով Վրաստանում ԱՄՆ-ը կարող է ՌԴ-ին կտրել

¹⁸² Трамп на выезде: почему президент США начал с Саудовской Аравии // <https://amp.rbc.ru.cdn.ampproject.org/v/slamp.rbc.ru/rbcnews/politics/21/05.2017/5921892d9a79476dcf9d117>.

¹⁸³ Зачем США база в грузинском Вазияни? // <https://regnum.ru/news/polit/2523143html>.

հարավկովկասյան իր միակ դաշնակից Հայաստանից, իսկ մյուս կողմից՝ ճնշումներ գործադրել ինչպես Բաքվի (որի կոմունիկացիաները անցնում են Վրաստանով), այնպես էլ Անկարայի վրա:

ԱՄՆ-ի համար հարավկովկասյան երկրներից կարևորվում է նաև Ադրբեջանը: 2018թ. մայիսի 29-ին Բաքվում մեծ շուքով հայտարարվեց «Հարավային գազային միջանցքի» գործարկման մասին: Այդ նախագիծը վայելում էր ԱՄՆ-ի աջակցությունը, իսկ Դ. Թրամփը հեռագրով ողջունեց այդ միջոցառման մասնակիցներին¹⁸⁴: Պատահական չէ, որ այդ միջոցառումից մեկ օր առաջ ամերիկյան հեղինակավոր Foreign Policy ամսագրում լույս տեսավ ժառանգության հիմնադրամի (Heritage Foundation) արտաքին քաղաքականության կենտրոնի տնօրեն Լյուկ Քոֆֆիի և Վաշինգտոնի Կասպիական հետազոտությունների կենտրոնի տնօրեն Էֆգան Նիֆտիևի համատեղ «Ինչու Արևմուտքը Ադրբեջանի կարիքն ունի» խորագրով հոդվածը: Հեղինակները ամերիկյան աշխարհաքաղաքականության տեսանկյունից կարևորվում են, այսպես կոչված, «Գյանջայի միջանցքը», որով անցնում են Եվրասիական մայրցամաքային հաղորդակցության ուղիները: Դրանք են՝ Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան, Բաքու-Սուլայա նավթային, Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազային, Բաքու-Թբիլիսի-Կարս երկաթուղին, Արևմտյան Եվրոպան Կասպյան տարածաշրջանի հետ կապող օպտիկական մալուխը, ինչպես նաև E 60 եվրոպական մայրուղին, որը ֆրանսիական Բրեստ քաղաքը կապում է Արևելյան Ասիայի հետ: Աֆղանական պատերազմի ժամանակ ամերիկյան ռազմական բեռների մեկ երրորդը նույնպես տեղափոխվել է այդ ճանապարհով¹⁸⁵: Արևմուտքի և, մասնավորապես, ԱՄՆ-ի համար Ադրբեջանը դեռևս 1990-ական թվականներին կարևորել էր Չ.Բեթգինսկին՝ Նշելով, որ այն հանդիսանում է Կասպյան ավազանի ու Միջին Ասիայի հարստություններով լի «շշի խցանը»¹⁸⁶, և որ Միջին Ասիայի երկրների անկախությունը փաստացի արժեզրկվում է, եթե Ադրբեջանը լիովին վերահսկվի ՌԴ կողմից¹⁸⁷: Ներկայումս, երբ Մոսկվան ցանկանում է իրականացնել «Հյուսիսային հոսք-2» գազատարի կառուցումը, և Եվրոպան 40 տոկոսով կախված է ռուսական գազից, Վաշինգտոնի համար կարևորվում է այդ ճանապարհը, որն, ի դեպ, գտնվում է Արցախի հանրապետությունից ոչ հեռու, և իրավիճակի ապակայունացման դեպքում այդ կոմունիկացիաների անվտանգությունը ևս կարող է հարցականի տակ դրվել:

Դ.Թրամփի ընտրվելուց հետո Ադրբեջանում հույսեր առաջացան, որ ԱՄՆ-ի նոր նախագահը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հարցում կօժանդակի Բաքվին: Այդ կապակցությամբ Լոս-Անջելեսի Ամերիկյան հրեական կոմիտեի ներկայացուցիչ Ջեյսոն Կացը Նշեց, որ Դ.Թրամփը հաղթանակ տարավ՝ հակառակ հայամետ լոբբիի ցանկության, և ԱՄՆ-ի շահերից է բխում Բաքվին աջակցելը, որն անկախանալուց ի վեր հանդիսանում է Վաշինգտոնի ռազմավարական գործընկերը և շարունակում է դեպի արևմուտք նավթային ու գազային խողովակաշարերի կառուցումը՝ շրջանցելով Ռուսաստանը: Նա կարևորում է այն հանգամանքը, որ Ադրբեջանը ԱՄՆ-ին աջակցում է նաև միջազգային թատերաբեմում և, միաժամանակ, հանդիսանում է Իսրայելի անփոխարինելի ու մերձավոր դաշնակիցը¹⁸⁸: Նշենք նաև, որ մինչև ԱՄՆ նախագահ ընտրվելը Դ.Թրամփը ադրբեջանական գործարար ներկայացուցիչների հետ բազմիցս

¹⁸⁴ Газ для Европы: Азербайджан построит новый трубопровод //https://www.pravda.ru/news/world/Europe/17-02-2018/1371091-europa-01.

¹⁸⁵ LUKE COFFEY EFGAN NIFTI. WHY the West Needs Azarbaijan//https://foreignpolicy.com/2018/05/28/why-the-west-needs-azerbaijan.

¹⁸⁶ Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. М.Международные отношения., 1999, с.155.

¹⁸⁷ Տես նույն տեղում էջ 172:

¹⁸⁸ Станислав Тарасов. На чьей стороне симпатии Трампа в деле Нагорного Карабаха?//https://regnum.ru/news/2487230.

քիզնես ծրագրեր է իրականացրել: 2018թ. մայիսին Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության 100-ամյակի առիթով Ի.Ալիևին ուղղած շնորհավորական ուղերձում Դ. Թրամփը նշում էր, որ «Մենք բարեհաջող կերպով համագործակցում ենք էներգետիկ ոլորտում, որի արդյունքը «Հարավային գազային միջանցքի» նախագծի իրականացումն է Եվրոպայի էներգետիկ անվտանգության ապահովման համար»¹⁸⁹:

Եթե նախորդ տարիներին ԱՄՆ-ը հայտարարում էր, որ Ադրբեջանի հետ համագործակցությունը հավասարապես հիմնված է երեք ռազմավարական ուղղությունների՝ անվտանգության, էներգետիկայի ու ժողովրդավարության վրա, ապա այդ ուղերձում իսպառ բացակայում են մարդու իրավունքների ու ժողովրդավարության ոլորտներում համագործակցության հիշատակումները:

2018թ. հունիսի սկզբներին Հարավային գազային միջանցքը գործարկելու և «Կասպյան նավթն ու գազը» միջազգային ցուցահանդեսի բացման կապակցությամբ Ի.Ալիևին ուղղված Դ. Թրամփի նամակում նշված էր, որ Ադրբեջանի նավթի խոշոր հանքավայրերի շահագործումը նպաստում է միջազգային էներգետիկ շուկայի կայունացմանը, իսկ գազի արդյունահանումը՝ Թուրքիայի և Եվրոպայի էներգետիկ անվտանգությունը¹⁹⁰:

Թվարկված գործոնների արդյունքում ԱՄՆ-ի նոր վարչակարգը անտեսում է Ադրբեջանում ալիևյան ռեժիմի հակառակորդների, քաղաքական ընդդիմության հավաքները, մարդու իրավունքների ռոնահարումը, ՉԼՄ-ի ազատության սահմանափակումները: Փոխարենը՝ ՀՀ անկախության տարեդարձի կապակցությամբ Ն.Փաշինյանին հղած ուղերձում Դ.Թրամփը նշում է. «Այս տարի Հայաստանը տոնելու շատ բան ունի: Խաղաղ, ժողովրդական շարժումը մի նոր դարաշրջան բացեց Հայաստանում, և մենք պատրաստ ենք աշխատել Ձեզ հետ՝ օգնելու իրագործել կոռուպցիան արմատախիլ անելու, անկախ դատական համակարգի, քաղաքական ու տնտեսական մրցակցության վրա հիմնված ներկայացուցչական ու հաշվետու կառավարում և իրավունքի գերակայություն հաստատելու ձեռ ժողովրդի կամքը»¹⁹¹:

Ի.Ալիևին ու Ն.Փաշինյանին ուղղված շնորհավորանքներում Դ.Թրամփը ակնարկում է, որ առաջիկա ամիսներին հնարավորություն է ստեղծվում լուծելու Արցախի հիմնախնդիրը: Սակայն ուշագրավն այն է, որ ՀՀ-ի և Ադրբեջանի ղեկավարներին հասցեագրած նամակներում արտացոլվել են այդ երկրների նկատմամբ Սալիտակ Տան քաղաքականության նրբերանգները: Եթե Երևանի ուղերձում արտացոլվել է Վաշինգտոնի համակրանքը գաղափարական առումով իրեն առավել մերձ ու ժողովրդավարական Հայաստանի նկատմամբ, ապա Բաքվին հասցեագրված նամակում գերակշռում են պրագմատիկ ու «քիզնես» շեշտադրումները:

Հարավկովկասյան հանրապետություններից թերևս բոլորից ավելի մերձավորարևելյան խնդրում միտքվել է Ադրբեջանը՝ խորացնելով հարաբերությունները Սաուդյան Արաբիայի հետ: Ի.Ալիևը 2015 և 2017 թվականներին այցելեց Էր-Ռիադ: Ադրբեջանական Slik Way Airlines-ը դիվանագիտական չվերթների թողի տակ 1 մլոդ դոլարի գենք է Բալկաններից տեղափոխել Սիրիայում գործող զրոհայինների համար՝ իրականացնելով 350 թռիչք¹⁹²: Սիրիայում ու Իրաքում կոմիտե ադրբեջանցի իսլամականների թիվը հասնում է մոտ հազարի¹⁹³: Ինչ խոսք, Իրանին անհանգստացնում է Իսրայելի ու Սաուդյան Արաբիայի մրցակցությունը Ադրբեջանում,

¹⁸⁹ Թրամփը ուղերձ է հղել Ալիևին // <https://www.newsinfo.am/arm/article/view/EyG4bh3V>:

¹⁹⁰ Թրամփի հզոր աջակցությունը Ալիևին // <http://hayeli.am/article/1091695>:

¹⁹¹ Դոնալդ Թրամփը շնորհավորական ուղերձ է հղել Նիկոլ Փաշինյանին // <https://www.Iragir.am/2018/09/20/3803311>:

¹⁹² Саудовская Аравия нацеливается на Иран с Кавказа // www.kavkazoved.info/news/2018/03/22/saudovskaja-aravija-nacelivaetsja-na-iran-s-kavkaza.html.

¹⁹³ Գրիգորյան Ս. Իսլամական արմատականությունը Կովկասում.Եր. ԵՊՀ իրատ, 2017.

սունի հավատացյալների թվի ավելացումը, որը կարող է հանգեցնել Ադրբեջանի լիբանանացման: Հասկանալի է նաև, որ նման գործողություններ կարող էին իրականացվել միայն ԱՄՆ-ի համաձայնությամբ:

Իրանի մեկուսացման նպատակով Վաշինգտոնը փորձում է «մտրակի և թխվածքաբլիթի» քաղաքականությամբ ճնշում գործադրելով ՀՀ և Ադրբեջանի վրա՝ փակել այդ երկրների սահմանները Իրանի հետ: Արտաքին քաղաքականության ամերիկյան խորհրդի վերլուծաբան, ռազմական փորձագետ Ստեֆան Բլանկը The Hill կայքում դեռևս 2018թ. ապրիլին հրապարակած «Ինչպես նախագահ Թրամփը կարող է Իրանին հարված հասցնել իր հարևանների միջոցով» հոդվածում նշում է, որ Ադրբեջանից ու Հայաստանից Իրանի մեկուսացումը զգալի հարված կլինի այդ երկրին: Նա նշում է նաև, որ Հայաստանը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության և Թուրքիայի կողմից իրականացվող շրջափակման արդյունքում բավական սերտ քաղաքական ու տնտեսական հարաբերություններ է հաստատել Իրանի հետ: Ս.Բլանկը նշում է, որ Հարավային Կովկասում ՀՀ-ը հանդիսանում է ոչ միայն Իրանի, այլև Ռուսաստանի հիմնական գործընկերը: Նկատի ունենալով իրանա-ադրբեջանական տարածայնությունները և հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Երևանը ամբողջությամբ չի կարող իր կապերը կտրել Արևմուտքի հետ՝ Վաշինգտոնը պետք է «մտրակի և թխվածքաբլիթի» քաղաքականությամբ այդ տարածաշրջանում հասնի իր նպատակին և նվազագույնի հասցնի ՌԴ և ԻԻՀ ազդեցությունը: Բլանկը Հարավային Կովկասում ԱՄՆ-ի ներկայությունը մեծացնելու միջոց է համարում Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրում նրա դերակատարման մեծացումը և հնարավոր բոլոր լծակները օգտագործելով՝ այդ խնդրի հաղթահարումը¹⁹⁴:

Ադրբեջանը 1994թ. կնքված «Դարի համաձայնագրից» ի վեր փորձել է օգտագործել Էներգակիրների իր խաղաքարտը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունն իր օգտին լուծելու գործընթացներում: Տարբեր փուլերում նա ընտրել է ուրույն մարտավարություն՝ համագործակցելով կամ հակադրվելով Մոսկվային, դառնալով Թուրքիայի ռազմավարական դաշնակիցը, խաղալով կոլեկտիվ Արևմուտքի հետ, սակայն Եսկան հաջողությունների չի հասել: Ադրբեջանը այդպես էլ Հարավային Կովկասում չդարձավ ԱՄՆ-ի գլխավոր աշխարհաքաղաքական գործընկերը, քանի որ Վաշինգտոնն այդ տարածաշրջանը դիտարկում է որպես ՄԱԿ-ի բաղկացուցիչ մաս և ավելի շատ կարևորում Թուրքիայի ու Իրանի հետ հարաբերությունների համատեքստում: Սակայն ներկայումս իրավիճակը փոխվել է: Ղրիմի միավորմամբ Սիրիայում ՌԴ-ի ռազմական ներկայությունը, Կասպից ծովի կարգավիճակի վերաբերյալ կոնվենցիայի կնքումը և Կերչի իրադարձությունները վկայում են, որ Մոսկվան փաստացի իր վերահսկողությունն է հաստատել սևծովյան-կասպիական տարածաշրջանում: Ձևավորված նոր աշխարհաքաղաքական պայմաններում Վաշինգտոնի համար Հարավային Կովկասը Իրանի ու ՌԴ-ի դեմ մրցակցելու համար արդեն նոր կարևորություն է ստանում: Վրաստանի հետ ԱՄՆ-ը առանձնակի խնդիրներ չի տեսնում, և Վաշինգտոնի ազդակները հիմնականում ուղղված են Ադրբեջանին ու Հայաստանին: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Եվրոպան ներկայումս զբաղված է իր ներքին խնդիրների հաղթահարմամբ, ԱՄՆ-ը ՀՀ-ում իր դիրքերը ամրապնդելու համար պետք է հանդես գա Ռուսաստան-Իրան-Թուրքիա առանցքի դեմ, որոնց շահերը հիմնականում համընկնում են ոչ միայն Հարավային Կովկասում, այլև Սիրիայում: Վաշինգտոնին անհանգստացնում է հատկապես ռուս-թուրքական հարաբերությունների զարգացման դինամիկան: Սառը և հետսառը պատերազմյան շրջանի ԱՄՆ-ի մերձավորագույն դաշնակիցներից մեկը՝ Թուրքիան, շրջվելով դեպի Ռուսաստան, թուլացրեց ՆԱՏՕ-ի հարավային թևը և կարող

¹⁹⁴ Stephen Blank. How President Trump can strike at Iran through its neighbours // <https://thehill.com/opinion/international/38208-how-trump-can-strike-at-iran-through-its-neighbours>.

Ե Մոսկվա-Անկարա-Թեհրան առանցքին միավորել նաև Բաքվին: Այդ պարագայում ԱՄՆ-ի ՄՄԱ քաղաքականության շրջանակներում բարձրանում է Յարավային Կովկասի բուֆերային, սակայն դեռևս անորոշ դերակատարումը Մոսկվա-Անկարա-Թեհրան այսանսի և Մերձավոր Արևելքի միջև: ԱՄՆ-ը փորձում է Բաքվին ու Երևանին կանգնեցնել ծանր ընտրության առջև: Եթե Ադրբեջանից պահանջվում է կշռքի մի նժարին դնել Անկարայի, Մոսկվայի ու Թեհրանի հետ հարաբերությունները, ապա Յայաստանը ստիպված է լինելու սառեցնել շփումները իր համար երկու առանցքային երկրների հետ:

Այդ տեսանկյունից ուշագրավ է 2018թ. հոկտեմբերի վերջերին ԱՄՆ նախագահի անվտանգության հարցերով խորհրդական Ջոն Բոյթոնի այցը Մոսկվա ու Յարավային Կովկաս: ԱՄՆ նախագահի ազգային անվտանգության հարցերով խորհրդականը վերջին անգամ տարածաշրջան այցելել էր 1997թ.-ին (Սամուել Բերգեր): Պատահական չէ, որ Բոյթոնը սկզբից ժամանում է Մոսկվա, հետո՝ Յարավային Կովկաս: Պետք է նկատի ունենալ, որ նման պաշտոնյաները քիչ են ճանապարհորդում, և Բոյթոնը ավելի շատ մասնագիտացած է ազգային անվտանգության հարցերում, քան արտաքին քաղաքականության մեջ: Նա բավական մասնագիտացել է նախկին խորհրդային Միության հանրապետությունների զարգացումների և, հատկապես, ՌԴ-ի հետ հարաբերություններում: Ջ.Բոյթոնի այցը տարածաշրջան փաստացի նշանակում էր հարավկովկասյան տարածաշրջանի նկատմամբ ԱՄՆ-ի քաղաքականության փոփոխություն: Եթե մինչ այդ Վաշինգտոնում կարծել են, թե այն ՌԴ ազդեցության գոտի է և առանձնապես հետաքրքրություն չեն ցուցաբերել, ապա վերոնշյալ աշխարհաքաղաքական գործընթացների համատեքստում ԱՄՆ-ի համար կրկին կարևորվեց այդ տարածաշրջանը: Անշուշտ, ամերիկյան քաղաքական մոտեցման այդ փոփոխության հեղինակը Ջ.Բոյթոնն է, որն էլ անմիջապես փորձեց իրականացնել իր մտահաղացումները: Մինչև Բոյթոնի այցը ադրբեջանցի բազմաթիվ փորձագետներ հայտարարում էին, որ Ադրբեջանը, լինելով Իրանի անմիջական հարևանը և նրա կարևոր գործընկերը, կշարունակի իր անկախ քաղաքականությունը, սակայն վերջինիս այցից հետո ստիպված էր որոշ զիջումների գնալ: Մասնավորապես Բաքուն անորոշ ժամանակով սառեցրեց Իրանի տարածքում «Յյուսիս-Յարավ» տրանսպորտային միջանցքի շրջանակներում երկաթուղու կառուցման շինարարությանը 500 մլն դոլարի ֆինանսավորումը¹⁹⁵:

Այնուամենայնիվ, Բոյթոնի այցի ընթացքում Բաքվի հույսերը չարդարացան, քանի որ Ղարաբաղյան հակամարտության վերաբերյալ վերջինս հայտարարեց, որ ԱՄՆ-ի դիրքորոշումները չեն փոխվել և չանդրադարձավ ՄԱԿ-ի Ախ չորս բանաձևերին, փախստականների հարցերին և այլն:

Բոյթոնի այցն ավելի շատ թելադրված էր Իրանի դեմ ԱՄՆ ուժեղացող պատժամիջոցների հարցում Յարավային Կովկասի ընդգրկմամբ, ինչպես նաև տեղերում իրավիճակին ծանոթանալու և իրատեսական պատկերացում կազմելու ինդրով: Թրամփի վարչակազմը փորձում է նաև հստակեցումներ մտցնել Ռուսաստանի ու Յարավային Կովկասի երկրների նկատմամբ քաղաքականության մեջ: Այդ նպատակով Ջոն Բոյթոնն իր պատվիրակության մեջ ընդգրկել էր նաև Ֆինոս Յիլին, որը Յարավային Կովկասի գծով լավագույն ամերիկյան մասնագետներից է և խորությամբ տիրապետում է ինչպես հայ-թուրքական, այնպես էլ Ղարաբաղյան հակամարտության խնդիրներին: Նշենք, որ մինչ այդ Յայաստան էր այցելել նաև Թրամփի մեկ այլ խորհրդական՝ Ռուդի Ջուլիանին, որը մասնակցում էր Եվրասիական տնտեսական հանձնաժողովի կազմակերպած ֆորումին: Փաստորեն, ինչ որ տեղ ՅԿ-ն դարձել էր հարթակ՝ ռուսական կողմի հետ Ջուլիանիի շփումների համար: Պատահական չէ, որ ամերիկյան որոշ վերլուծաբաններ կարծում էին, թե հիմնական

¹⁹⁵ Иранская воронка может затянуть Азербайджан // <https://regnum.ru/news/2533867.html>.

մարտահրավերներին Բոյթօնը կհանդիպի Երևանում, որտեղ թափյա հեղափոխությունից հետո ՀՀ-ն շարունակեց ռազմավարական դաշինք պահպանել Մոսկվայի հետ: Հայաստանը Արևմուտքի համար կարևորվում է որպես Թուրքիայի ու Իրանի սահմանակից երկիր և, օգտվելով այն հանգամանքից, որ ՀՀ գտնվում է քաղաքական ձևակալի պայմաններում, որոշեցին մեծացնել միջազգային ճնշումը Ն.Փաշինյանի վրա՝ քաղաքական ընդդիմությանը «ոչնչացնելու» պատճառաբանությամբ¹⁹⁶: Բոյթօնի մի շարք հայտարարություններ վտանգ էին պարունակում Երևանի համար: Փոխանակ կողմերին հիշեցնելու դեռևս 2016թ. մայիսից ԱՄՆ-ի նախաձեռնությամբ ու հովանու ներքո ձևավորված Վիեննայի օրակարգը, որը վերաբերվում էր հրադադարի պահպանման մեխանիզմներին ու հետաքննությանը, և որը մերժվեց Ադրբեջանի կողմից՝ որակվելով որպես ստեղծված ստատուս-քվոն պահպանելու օրակարգ, Բոյթօնը Բաքվին ու Երևանին առաջարկեց ավելի որակյալ սպառազինություն: Իրականում ԱՄՆ-ը պետք է ճնշում գործադրեր հակամարտող կողմերին զենք վաճառող երկրների վրա, սակայն ձեռնարկեց իրավիճակը ապակայունացնող քայլեր, քանի որ պարզ էր, որ ամերիկյան զենքի գնորդ հիմնականում կհանդիսանա Ադրբեջանը: Երևանին առավել անհագստացնողը Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիրը խաղաթուղթ դարձնելու՝ Վաշինգտոնի ձգտումն է: Մասնավորապես Բոյթօնը նշել էր, որ հակամարտության կարգավորմամբ Հայաստանը կազատվի արտաքին ազդեցությունից (Ռուսաստանի), և կարգավորման ճանապարհը լեգիտիմ ընտրություններից հետո զիջումների ու «վճռորոշ քայլերի» գնալն էր¹⁹⁷: Ընդ որում, Բոյթօնը Բաքվում Նոյնիսկ զիջումների կապակցությամբ ակնարկ չէր արել: Հիշեցնենք, որ հայկական կողմի տարածքային զիջումների մասին խոսել էր նաև ՀՀ-ից հեռացող ԱՄՆ դեսպան Ռիչարդ Միլսը¹⁹⁸: Stratfor-ը՝ «ստվերային ԿՀԿ»-ն, կանխատեսում է, որ 2019թ. ԱՄՆ-ը պետք է իր ուշադրությունը կենտրոնացնի Ռուսաստանի հարակից շրջաններին: Ուշագրավ է, որ առանձին ենթադրյալում նշվում է Հայաստանի նկատմամբ «հոգածության» կարևորությունը: Այդ հատվածում ուղղակի խոսվում է ՀՀ-ում Ռուսաստանի ու նրա մերձավորագույն դաշնակից Հայաստանի միջև լարվածություն ստեղծելու մասին, և այդ տեսանկյունից կարևորվում է Ջ. Բոյթօնի այցը Երևան¹⁹⁹:

Փաստացի ստացվում է, որ Բոյթօնի այցի բուն նպատակը 2018թ. նոյեմբերի 5-ից Թեհրանի նկատմամբ իրականացվող խիստ պատժամիջոցների համատեքստում Իրանի շուրջ կովկասյան օղակը սեղմելու հնարավորությունների ստուգումն էր: Իրանի հետ ՀՀ սահմանը կազմում է 35, իսկ Արցախի հետ՝ 132 կմ: Արցախ-իրանյան սահմանը ներկայումս ավելի շատ ունի ռազմա-քաղաքական նշանակություն: Աշխարհաքաղաքական առումով այն կարևորվում է նաև Իրանի համար: Այդ պատճառով է, որ Վաշինգտոնը ձգտում է օգտագործելով Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիրը՝ վերահսկել նաև այդ սահմանը և հնարավորության դեպքում այնտեղ ամերիկյան զորամասեր տեղակայել: Եվ այդ ուղղությամբ Բաքուն ու Վաշինգտոնը համահունչ են գործում: Ինչպես Վաշինգտոնն է Թեհրանին մեղադրում Մերձավոր Արևելքում ահաբեկիչներին ու ծայրահեղական խմբավորումներին ֆինասավորելու հարցերում, այնպես էլ Ադրբեջանը նշում է, որ արցախ-իրանյան սահմանին հարակից

¹⁹⁶ Уэс Маегин. Почему Запад не должен игнорировать беспорядки в Армении. The National Interest//inosmi-ru.cdn.ampproject.org/v/s/inosm.ru/amp/social/20181021/243508118.html? amp_j.

¹⁹⁷ Դեսպան Ջոն Բոյթօնի մամուլի ասուլիսը Հայաստանում // <https://am.usembassy.gov/hy/Bolton-conference>:

¹⁹⁸ Ռիչարդ Միլս. ԼՂ հարցի ցանկացած կարգավորում պահանջում է «գրավյալ տարածքների» մի մասի վերադարձ // <https://www.panorama.am/am/news/2018/10/16/Ռիչարդ-Միլս-ԼՂ-հարց/2019289>:

¹⁹⁹ Stratfor (США): США сосредоточат усилия на граничающих с Россией районах11//inosmi.ru/politic/20/81119/244040802.html.

տարածքներում իբր զբաղվում են ահաբեկիչներ պատրաստվելով ու թմրանյութերի վաճառքով²⁰⁰:

Երևանը նույնպես ենթարկվեց արտաքին որոշակի ճշումների: ՀՀ վարչապետի պաշտոնակատար Ն.Փաշինյանը նշեց, որ արսուրդ է, երբ մի երկիր մյուս երկրի հետ հարաբերությունները պայմանավորում է երրորդ երկրի հետ ունեցած հարաբերություններով և հավելեց, որ վերջերս մի շատ փորձված դիվանագետի (ամենայն հավանականությամբ, նկատի ունենալով Բոլթոնին) հետ հանդիպման ժամանակ նկարագրել է ՀՀ «կղզային» դիրքը, և այդ դիվանագետը ընդունել է հայկական փաստարկներն ու դիրքորոշումը²⁰¹:

Ամփոփելով Սպիտակ Տան նոր մարտավարությունը Հարավային Կովկասում կարող ենք հետևություններ անել:

Նախ և առաջ պետք է նկատի ունենալ, որ Կոնգրեսն ու Դ.Թրամփի հակառակորդները ստիպում են նրան արտաքին բնագավառում առավել վճռական քայլերի գնալ, և երբեմն այդ ճշումների ազդեցության տակ նոր վարչակարգը դիմում է նման քայլերի: Մասնավորապես Foreign Policy Research Institute-ը, Carnegie Center-ը քննադատում են ամերիկյան նոր վարչակարգին, որ նա Հարավային Կովկասում ակտիվ չէ, որ այդ տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի դաշնակիցները իրենց խաբված են զգում, նվազում է այդ տարածաշրջանի կարևորությունը ՆԱՏՕ-ի համար, որ Թրամփի վարչակարգը կորցնում է իր հետաքրքրությունը տարածաշրջանի նկատմամբ և այլն²⁰²: Հետևաբար, Մերձավոր Արևելքում ընդհանուր առմամբ անհաջողություն կրելով՝ անհրաժեշտ է «տանուկ տվածը» վերադարձնել Հարավային Կովկասում:

Ստեղծված պայմաններում ինչքան էլ սրվեն ռուս-ամերիկյան հարաբերությունները, Մոսկվայում լավ են ըմբռնում, որ ավելի «պուտինասեր» Նախագահ մոտ ժամանակներում Վաշինգտոնում չեն տեսնի: Միաժամանակ Թրամփի նկատմամբ երկրի ներսում ճշումը չուժեղացնելու համար ՌԴ-ի և ԱՄՆ-ի ղեկավարները արտաքինապես սառնություն են ցուցաբերում, և նույն խաղը նկատվում է նաև Հարավային Կովկասում: Չ.Բոլթոնի այցը Կրասսան Թբիլիսիի համար ՆԱՏՕ-ին անդամագրվելու հարցում այդպես էլ որևէ հստակություն չմտցրեց: Իր հերթին Բաթուն ևս մտածում է, որ ԱՄՆ-ը ադրբեջանամետ դիրքորոշում չունի: Հարավային Կովկասում ԱՄՆ-ի գլխավոր խնդիրը հարավկովկասյան հանրապետություններից Իրանին մեկուսացնելն է և Իրանի ու Սիրիայի հարցերում Մոսկվայի հետ փոխհամաձայնության գալը:

ԱՄՆ-ը մտահոգված է, որ հայկական թավշյա հեղափոխությունից հետո Ղարաբաղյան կարգավորման գործընթացը կարող է առժամանակ սառեցվել: Մինսկի խմբի անդամներին անհանգստացնում էր այն հանգամանքը, որ ՀՀ-ում կարող են ուժեղանալ արմատական տրամադրություններն ու ուժերը, և բանակցությունները կարող են սկսվել «սպիտակ էջից»: Հարավային Կովկասում փխրուն հավասարակշռությունը պահպանելու, ինչպես նաև ամերիկյան գործարար շրջանների շահերը պաշտպանելու համար ԱՄՆ-ին հարկավոր է ՌԴ-ի աջակցությունը: Վաշինգտոնում հասկանում են, որ ՀԿ երկրների համար ստեղծված իրավիճակում ՌԴ-ն դիտարկվում է որպես ստեղծված հավասարակշռության գլխավոր երաշխավոր: Եթե Թբիլիսիում հիմնականում լռում են, ապա Երևանում ու Բաթում այդ մասին բարձրաձայնում են:

²⁰⁰ Բաթուն նշանառության տակ է վերցնում Իրանի և Լեռնային Ղարաբաղի միջև սահմանը // www.artsakhtert.com/arm/politics/item/25651.2018-11-22-1-57-35:

²⁰¹ Հայ-իրանական սահմանը ամեն պահի կարող է փակվել ԱՄՆ-իրան հարաբերությունների պատճառով. Փաշինյան // <https://news.am/arm/news/478858.html>:

²⁰² СИА. Азербайджан, Внешэкономсвязи, политика // regnum.ru. 19 января 2018, N: 2463317.

Իր հերթին Ադրբեջանը շահագրգռված չէ, որպեսզի Վրաստանը հարաբերությունները բարելավվի ՌԴ-ի և ՀՀ-ի հետ, քանի որ դրա արդյունքում կթուլանա Բաքվի ազդեցությունը այդ երկրում: Իսկ Վրաստանի համար ԼՂ խնդրի առկայությունը հնարավորություն է տալիս առանց այլընտրանքի տրանսպորտային միջանցքի իր դերակատարումը պահպանել:

Այսպիսով՝ շնորհիվ ամերիկյան ՄՄԱ հայեցակարգի՝ Հարավային Կովկասը, որ նախկինում գտնվում էր եվրոպական երկրների շահերի ոլորտում և կարևորվում էր միայն տարածաշրջանային երկրների համար, հայտնվեց գլոբալ քաղաքականության կենտրոնում: Այն կարող էր ՌԴ-ի համար հանդիսանալ ինչպես անվտանգության գոտի, որը նրան բաժանում է աշխարհաքաղաքական մրցակիցներից, այնպես էլ հենակետ՝ Մոսկվայի հակառակորդների համար: Տրանսպորտային ու ռազմական նոր տեխնոլոգիաների զարգացումը ՀՀ-ն վերածեցին յուրատեսակ կամրջի դեպի Մերձավոր Արևելք: Միաժամանակ ՀՀ-ն դարձավ ՌԴ-ի տարածքը շրջանցող ամենահեռանկարային տրանսպորտային միջանցքը, որով հնարավոր է կասայան ավազանի էներգակիրները հասցնել Եվրոպա և նվազեցնել նրա կախվածությունը Մոսկվայից:

2008թ. ռուս-վրացական պատերազմը, Ուկրաինայի արևելքում ծավալվող իրադարձությունները վկայում են, որ ՌԴ-ն չի հանդուրժի, որ մերձբալթյան հանրապետություններից բացի որևէ այլ հետխորհրդային երկիր ընդգրկվի ՆԱՏՕ-ում:

Տարածաշրջանի երկրների համար ԱՄՆ-ի քաղաքականության ռազմավարությունը ՀՀ-ում դեռևս վերջնականապես չի ձևավորվել, և Վաշինգտոնը պատրաստ չէ տարածաշրջանում ռազմական գործողություններ վարել: Դրա փոխարեն տարածաշրջանում ՌԴ-ն ունի մի շարք առավելություններ: Հյուսիսային Կովկասում ՌԴ-ն կենտրոնացրել է խոշոր ռազմական ուժեր, Հարավային Կովկասում առկա են ռուսական ռազմակայաններ, և ՌԴ-ն պարբերաբար դրսևորում է իր ազգային շահերը պաշտպանելու համար ուժ կիրառելու պատրաստակամությունը:

Իսկ ի՞նչ վտանգներ ու մարտահրավերներ են Երևանի առջև ծառայել ամերիկյան նոր մարտավարության համատեքստում: Զանի որ Վաշինգտոնում իրատեսորեն կարծում են, որ հնարավոր չէ արմատականորեն փոխել հայ-ռուսական համագործակցության ֆորմատը, ապա հիմնականում աշխատում են հայ-իրանական հարաբերությունների սառեցման ուղղությամբ: Երևանը պետք է փորձի ԱՄՆ-ին բացատրել, որ իր ազգային անվտանգության տեսանկյունից չի կարող փակել հայ-իրանական սահմանը, և ինքը երբեք չի խաղում տարբեր երկրների հակասությունների վրա, այլ, ընդհակառակը, պատրաստ է օժանդակել դրանք վերացնելու ջանքերին:

Ամերիկյան հետաքրքրությունը Հայաստանի նկատմամբ նվազեց 2013թ. սեպտեմբերի-3-ին, երբ ՀՀ-ն կողմնորոշվեց դեպի Եվրասիական միությունը և աճեց, երբ 2017թ. նոյեմբերին կնքվեց ԵՄ-ՀՀ պայմանագիրը: Թավշյա հեղափոխությունը կրկին մեծացրեց Վաշինգտոնի ուշադրությունը Երևանի նկատմամբ: ԱՄՆ-ի համար լիովին պարզ չէ, թե ինչ քաղաքականություն են պատրաստվում վարել ՀՀ նոր իշխանությունները: Սպիտակ Տունը դրական է գնահատում հայկական թավշյա հեղափոխության հաղթանակը և հասկանում, որ լարված իրավիճակում մեծանում է փոքր երկրների նշանակությունն ու դերակատարումը: Մինչև այժմ ՀՀ-ԱՄՆ հարաբերությունները համակարգային բնույթ չեն կրել և ավելի շատ ունեցել են տարբեր շրջանակներում համագործակցային բնույթ: Այստեղ կարևոր է Վաշինգտոնին համոզել, որ Երևանը կարող է միայն դրական դերակատարում ունենալ ռուս-ամերիկյան և ռուս-իրանական հարաբերություններում:

Մյուս կարևոր հանգամանքը ամերիկյան նոր վարչակարգին ներկայացնելն է, որ ՀՀ քաղաքականության առանցքային կողմերից է Արցախի անվտանգության երաշխավոր լինելը: Երևանի համար նոր իրավիճակն այն է, որ Վաշինգտոնը, ակտիվորեն «ներխուժելով» ՌԴ ավանդական գոտի, վիճարկում է Մոսկվայի

կարգավիճակը Հարավային Կովկասում, իսկ արցախյան հիմնախնդրի լուծման տրամաբանությունը կարող է դիտարկվել ամերիկյան շահերի տեսանկյունից: Եթե Նույնիսկ համարենք, որ ԱՄՆ-ը ԼՂ հակամարտության գոտում չի պատրաստվում մրցակցել Ռուսաստանի հետ, ապա միանշանակ է, որ Վաշինգտոնը ամրապնդում է իր ներկայությունը:

Երևանը անվտանգության ոլորտներում չի պատրաստվում շրջադարձային փոփոխություններ իրականացնել, և մի՞թե արտաքին քաղաքականության այդ շարունակականությունն ու կայունությունը ԱՄՆ-ի համար ավելի գերադասելի չէ, քան այն ճանապարհը, որով անցել է Կրաստանը, կամ այն խնդիրները, որոնք նրա համար պարբերաբար ստեղծում է ՌԻԿրահնան:

Միաժամանակ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ ԱՄՆ-Ադրբեջան հարաբերությունների զարգացման վեկտորը անընդմեջ չի կարող դրական լինել, քանի որ անկախ այդ երկրի ռեսուրսներից՝ այնտեղ առկա կոռուպցիան, մարդու իրավունքների համատարած խախտումները, իշխանության ու կառավարման ոչ ժողովրդավարական բնույթը Վաշինգտոնում պարբերաբար առաջացնելու են դժգոհություններ եթե ոչ Թրամփի վարչակարգում, ապա՝ Կոնգրեսում: Այդ դեպքում հայկական կողմի համար կարևորվում է Մոսկվայի հետ ռազմավարական դաշինքի առկայության հետ մեկտեղ պահպանել նաև հավասարակշռությունն հայ-ամերիկյան հարաբերություններում:

Բոլթոնի այցից հետո ԼՂ կարգավորման ուղղությամբ իր քաղաքականությունը ակտիվացրեց նաև Մոսկվան: Ս.Լավրովը մոտ տասը ժամ տևողությամբ հանդիպում ունեցավ Ի.Վլիևի հետ և հայտարարեց, որ Ադրբեջանը «կառուցողական է տրամադրված»²⁰³: Ադրբեջանը, իրական սպառնալիք զգալով (Իրան+ԱՄՆ), պետք է ապավինի նաև ՌԴ-ի աջակցությանը: Իր հերթին Մոսկվան, ՀՀ-ի հետ պահպանելով հարաբերությունների ներկա մակարդակը, փորձելու է ՀՀ-ում գլխավոր գործընկեր դարձնել Ադրբեջանին և դրանով մեծացնել ճնշումները Կրաստանի նկատմամբ: Օգտագործելով այդ վիճակը՝ ՌԴ-ն նաև կաշխատի մեծացնել իր ռազմական ներկայությունը ընդհուպ Արցախ-Ադրբեջան շփման գծում: Այդ իսկ պատճառով հայկական նոր իշխանությունները, որոնք վայելում են բնակչության զգալի մասի աջակցությունը, ունեն անհրաժեշտ ռեսուրսներ՝ ճկուն ու իրատեսական քաղաքականություն վարելու համար, որի իրական գրավականը հայ-ռուսական դաշինքի հետագա ամրապնդումն է:

Ժամանակին Դ.Թամփը մեծ սխալ համարեց Մերձավոր Արևելք ամերիկյան գործ մտցնելը: Միաժամանակ նա սխալ համարեց Բ.Օբամայի կողմից այդ գործի դուրս բերումը: Նույն սխալը կգործի Դ.Թրամփի վարչակարգը ներկայումս, եթե իրանական խնդրի լուծման համատեքստում փորձի կարգավորել Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցը: Առավել ևս հիմա, երբ 2016թ. ապրիլյան հնգօրյա պատերազմից հետո բանակցությունները փակուղի են մտել: Նման մոտեցումը չի կարող արդյունավետ լինել, քանի որ նախ՝ չի կարող տարածաշրջանի երկրների շրջանում անվտանգային տեսանկյունից վստահություն ներշնչել, ապա՝ կխաթարի ՀՀ-ի երկրների կայունությունն ու անվտանգությունը:

²⁰³ Փակ համաձայնություններ, գործարքներ. Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման ինչ ծրագրեր են դիտարկվում Ռուսաստանում // <https://168.am/2018/12/16/1057>:

DONALD TRUMP ADMINISTRATION'S NEW TRENDS IN SOUTH CAUCASUS POLICY

MARUT VARDAZARYAN

*Yerevan State University, PhD in History, Associate Professor
of the Chair of International Relations and Diplomacy,
Yerevan, Republic of Armenia*

EREM VARDAZARYAN

*Yerevan State University, PhD in Political Sciences, Assistant Professor
of the Chair of International Relations and Diplomacy,
Yerevan, Republic of Armenia*

In recent times, the US has been again attempting to expand its presence in South Caucasus region as part of the «Greater Middle East». The essence of the concept of the Greater Middle East is the introduction of the implementation of democratic reforms and the liberalization of the economy. This theoretically substantiates the need and feasibility of US intervention in the region. South Caucasus has important but not vital benefit for the US as it is mostly valued in the context of relations with Russia, Iran and Turkey. D. Trump's administration especially highlighted the importance of the US presence in the region while tightening sanctions on Iran. The US sees the importance of bilateral relations development in the area, as it does not consider the region of South Caucasus as a single entity.

The main threat for the Republic of Armenia (RA) is Washington's attempts of imposing compromises on RA in the context of solving the Iranian issue. This approach cannot be beneficial and will jeopardise the balance and stability in South Caucasus.

Key words: *USA, Greater Middle East, White House, Southern Gas Corridor, Armenia, Azerbaijan, Georgia, Russia, Iran, Turkey.*

НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ЮЖНОКАВКАЗСКОЙ ПОЛИТИКЕ АДМИНИСТРАЦИИ Д. ТРАМПА

МАРУТ ВАРДАЗАРЯН

*Кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений и дипломатии ЕГУ,
г.Ереван, Республика Армения*

ЕРЕМ ВАРДАЗАРЯН

*Кандидат политических наук, ассистент кафедры международных отношений и дипломатии ЕГУ,
г.Ереван, Республика Армения*

В статье освещается проводимая в последнее время Соединенными Штатами Америки политика на Южном Кавказе, который Вашингтон рассматривает как составную часть Большого Ближнего Востока. Концепция Большого Ближнего Востока предполагает реализацию в регионе демократических реформ и либерализацию экономики. Этим теоретически обосновывается необходимость и целесообразность вмешательства США в данный регион. Для США Южный Кавказ имеет важное, но не жизненное значение, и его важность рассматривается в контексте отношений с Россией, Ираном, Турцией. В условиях ужесточения санкций по отношению к Ирану администрация Д. Трампа снова придает значимость усилению своей роли в этом регионе. США не рассматривают южнокавказский регион как одно целое и считают важным развитие двухсторонних отношений.

Главная угроза для Республики Армения в том, что в контексте решений иранской проблемы Вашингтон пытается добиться от армянской стороны уступок. Подобный подход не только не может быть эффективным, но и нарушает стабильность и равновесие на Южном Кавказе.

***Ключевые слова:** США, Большой Ближний Восток, Белый дом, Южный газовый коридор, Армения, Азербайджан, Грузия, Россия, Иран, Турция.*